

*EL NOTARIADO EN EL REINO DE MALLORCA (SIGLOS XIII-XVIII),
D'ANTONIO PLANAS ROSSELLÓ*¹

Antonio Planas presenta aquest nou i excel·lent treball seu en el qual estudia l'evolució del notariat al llarg d'un ampli període històric: des del segle XIII fins pràcticament la reforma de la professió notarial del segle XIX (malgrat el límit del mateix títol).

En la seva introducció, l'autor explica que l'ofici de notari ja era regulat a Mallorca en la seva carta de població de 1230, que disposava que tot laic idoni podia exercir de notari públic després de prestar jurament en poder de la cúria i dels prohoms conforme seria lleial a les parts. Als notaris mallorquins d'aquest primer moment, els corresponia documentar fidelment el repartiment de terres i cases als nous pobladors i les posteriors transaccions que es fessin amb aquests immobles.

Aquest notariat, com apunta Planas, s'inscriu en el model llatí, originari de la Bolonya del segle XII, des d'on es difongué per tot Europa, pels països del *ius commune*. En tot cas, era una institució importada pels conqueridors i, per tant, tenia les mateixes característiques que el notariat de la Catalunya coetània.

El notari públic gaudia d'*auctoritas* per a formalitzar els actes i negocis jurídics legítims, dels quals donava fe perquè gaudissin de reconeixement públic de legalitat i veracitat.

El primer capítol del llibre s'ocupa pròpiament de la professió de notari. L'autor distingeix els diferents tipus de notari existents en funció de l'autoritat de què gaudien: reials, imperials, municipals, apostòlics.

Pel que fa als notaris que actuaven a Mallorca, l'autor es refereix primer a l'anomenat senzillament *notari públic*, autoritzat per la universitat després de ser examinat sobre els seus coneixements notariais per part de la cúria i els prohoms de la ciutat. Havia d'acreditar-se, en definitiva, que el candidat a ser nomenat tenia capacitat suficient per a redactar documents. En tot cas, feien l'examen dos lletrats i feia el nomenament el batlle o el veguer.

L'autoritat del notari públic de Mallorca quedava limitada al territori de la Universitat de Mallorca i de tota l'illa, ja que la jurisdicció del veguer i les competències dels jurats s'estenien per tot Mallorca. No podien exercir, però, en les illes menors, llevat que un títol reial els autoritzés expressament a fer-ho.

Quant als notaris reials, eren els que actuaven en la cancelleria del monarca, com els *notarii domini regis*. Les lleis palatines de Jaume III, de l'any 1337,

1. Palma de Mallorca, Lleonard Muntaner Editor, 2006, 257 p.

fixaven les tarifes que havien de pagar per a exercir el seu ofici. A vegades només podien actuar en determinades terres de la Corona, però normalment podien fer-ho en tots els dominis reials. També a vegades aquesta facultat s'atribuïa als mateixos notaris públics de Mallorca, que així ampliaven el seu àmbit d'actuació. Per mitjà d'un privilegi de l'any 1345 es disposà que també els notaris reials fossin examinats a la cúria del veguer, però aquesta normativa anà variant fins que l'any 1713 s'establí que ho fossin pel veguer i pel Col·legi de Notaris.

Els notaris apostòlics, per la seva part, eren nomenats pel papa o per bisbes i comtes palatins amb la llicència corresponent. La seva competència abastava tota la cristiandat. A Mallorca van aparèixer al segle XIV i tenien prohibit intervenir en qüestions seculares.

Hi havia també els notaris d'autoritat imperial, nomenats per l'emperador al segle XVI. Sovint també eren d'autoritat apostòlica. De fet, eren els nomenats en temps de l'emperador Carles I, i aleshores tenien autoritat per a actuar en tots els regnes de la seva Corona, incloent-hi l'Imperi.

Un altre apartat d'aquest capítol primer tracta dels requisits que havien de complir els candidats a l'ofici de notari públic de Mallorca: la idoneïtat tècnica, amb coneixements d'escriptura i gramàtica llatines i certes nocions de dret adquirides normalment per la pràctica domèstica, per bé que al segle XVI el grau de batxiller es considerava insuficient i es disposava la inadmissió d'aquells que no fossin llicenciats o doctors; l'edat, major de vint-i-cinc anys; la secularitat, ja que s'excloïen els clergues per a exercir de notaris públics; la legitimitat i la neteja de sang, que havien d'acreditar-se degudament; els bons costums i el jurament, a l'inici de l'exercici de la professió davant del veguer i en presència d'alguns prohoms, que s'actuaria amb fidelitat i lleialtat. A aquests requisits, havien d'afegir-se'n hi altres de pressuposats introduïts pel dret comú: la idoneïtat física (salut mental, de vista i d'oïda), el sexe masculí del candidat i la condició de lliure.

En el segon capítol es tracta la funció notarial. Els notaris donaven fe pública i autèntica dels actes i negocis jurídics legítims, i també els estava encomanada la fe pública dels judicis. I, en principi, regia el criteri de la lliure elecció del notari, excepte en el cas que l'acte afectés béns cedits per senyors alodials, cas en el qual eren aquests els que podien designar el notari.

Per la seva part, el notari estava obligat a prestar la seva assistència quan era requerit i estava obligat a guardar secret de la seva actuació (com es recull en la fórmula del seu jurament en prendre possessió del seu ofici), a residir a la vila on exercia el seu ofici i a redactar en la forma legal i protocol·litzar els actes i negocis jurídics que li encarreguessin els seus clients (cosa que fiscalitzava el mateix Col·legi de Notaris).

L'autor encara es refereix a l'oficina notarial, l'escriptori en el qual el notari presta els seus serveis, amb els seus oficials i altre personal auxiliar. En aquest local tenia el seu arxiu, amb els seus protocols i els d'altres notaris ja difunts que havia adquirit. De vegades podien treballar en un local dos o més notaris (*con-notariü*), i sovint en l'oficina notarial es formaven els futurs nous professionals.

Entre els auxiliars del notari hi havia els escrivans jurats especialment qualificats, que assumien determinades funcions del notari, i els escrivans i els aprendents, que, respectivament, redactaven els documents i feien pràctiques seguint les instruccions del notari.

Un altre aspecte és el de la propietat dels llibres notariaus. Aquests llibres constituïen el patrimoni personal del notari que els havia format, però sota un règim peculiar: quan moria el notari, els seus hereus havien de lliurar-los a un notari en actiu mitjançant una donació, una venda o un altre negoci en un termini breu. Des d'un primer moment, es va plantejar la necessitat de crear un arxiu de fons notariaus, però la qüestió no es va resoldre fins que al segle XIX es declarà la propietat estatal dels protocols i es disposà que els notaris els conservessin com a arxivers i sota la seva responsabilitat.

Pel que fa als drets econòmics dels notaris, no fou fins a la darrerria del segle XIII que el rei disposà que el batlle i els prohoms de Mallorca fixessin les tarifes que els notaris podien percebre. Però l'aranzel notarial més antic trobat a Mallorca és de l'any 1309, acordat pels jurats del Regne i els notaris. Aquestes taxes es revisaven periòdicament i el seu cobrament es garantia judicialment.

Planas també tracta la responsabilitat del notari i la seva protecció penal. Així, els notaris eren responsables si formalitzaven actes i negocis prohibits amb les penes corresponents. Era especialment greu el delictes de falsedat documental en què podien incórrer, però es protegia especialment els notaris per a evitar denúncies infundades.

El tercer capítol del llibre es refereix a les anomenades *escrivanies forçoses*, aquelles que el rei i els senyors es reservaven per a escripturar la transmissió dels béns que eren de la seva titularitat directa i que es trobaven cedits als seus vassalls i a altres no-vassalls. Aquests havien d'acudir-hi forçosament per a formalitzar qualsevol acte que afectés aquells béns.

En aquests casos, fins i tot els emoluments que es derivaven de l'actuació notarial eren del seu senyor, i el notari i els seus auxiliars eren oportunament remunerats.

El quart capítol d'aquesta obra es titula «Los notarios al servicio de las instituciones del Reino». L'autor destaca que els notaris exercien també altres funcions d'escrivania pública en determinades institucions públiques. És el cas de la Universitat, que comptava amb un escrivà que aixecava acta de les sessions i

de les eleccions i determinacions del Consell General, i que autoritzava tot contracte i negoci jurídic aprovat. De manera semblant, el Sindicat de Fora, creat el 1315 i que representava les viles foranes de Mallorca, també tenia un escrivà i secretari, amb les funcions pròpies del seu càrrec. Les universitats de les viles i el Consolat de Mar també tenien el seu escrivà, ofici que exercia preferentment un notari públic.

El capítol cinquè del llibre es refereix a altres activitats pròpies dels notaris al marge de la fe pública. L'autor constata que de vegades els notaris exercien com a jutges substituïts especialment nomenats. També n'hi havia algun que ocupava el càrrec de procurador fiscal a l'Administració reial. D'altra banda, podien actuar com a advocats i com a procuradors *ad lites* i sovint eren nomenats per la Universitat com a prohoms per a intervenir jutjant en els plets en què intervenien els representants municipals (el *judici de prohoms*).

El capítol sisè es refereix a la posició dels notaris en la societat estamental mallorquina. L'autor constata que aquests professionals constituïen un estrat intermediari entre la menestralia (es distingien d'aquesta pel caràcter intel·lectual del seu ofici) i els estaments superiors (ocupats en la milícia o en l'administració de les seves rendes). Conforme adquirien certa preeminència en la comunitat, se'ls assignaven determinats i importants càrrecs en institucions com el Gran i General Consell. Però els de la ciutat acabaven equiparant-se amb els mercaders, i els de les viles foranes, en canvi, s'integraven en la mà major i ocupaven els oficis de batlle, mostassaf, clavari, jurat o conseller. Això, sens perjudici que, per matrimoni o per concessió reial, alguns d'ells s'ennoblissin o adquirissin la condició militar.

El setè capítol d'aquesta obra s'ocupa de la creació del Col·legi de Notaris i de la seva organització i la seva seu. I, si bé els notaris ja s'havien dotat de certa forma d'organització pròpia des de molt abans, tenim constància de l'existència d'aquest col·legi, integrat per notaris públics i escrivans, ja a l'any 1390, i fins al 1661, quan se separaren notaris i escrivans. L'àmbit territorial del Col·legi de Notaris era l'illa, per això l'integraven els notaris de la ciutat i els de les viles insulars.

La institució era governada per quatre rectors, amb mandat anual i elegits per un sistema de cooptació. Cadascun dels rectors cessants proposava un nom que els quatre havien de votar. Els rectors prestaven jurament, davant del veguer o l'escrivà de la seva cúria, que actuarien bé i lleialment en l'exercici dels seus càrrecs. La seva funció era dirigir i administrar el Col·legi. També havien de convocar l'altre òrgan de govern, el Consell General, integrat per tots els notaris, amb l'autorització prèvia del lloctinent general.

Quant a la gestió econòmica del Col·legi, també corresponia als rectors. Els col·legiats havien de pagar una quota per a subvenir a les despeses de la institu-

ció. Per a la recaptació d'aquesta quota s'elegia un clavari, que també havia de cobrar qualsevol altre ingrés propi del Col·legi. Els rectors ingressaven els recursos del Col·legi i els gestionaven, pagaven les despeses, etcètera, i havien de retre'n comptes en el termini de tres mesos des de la finalització del seu mandat.

Hi havia també uns oficis subordinats: el de secretari i el de nunci. El primer aixecava acta dels acords del Consell i documentava les actuacions dels oficials de la corporació, i el segon exercia les funcions ordinàries de gestió que li encomanaven els rectors.

El Col·legi podia elaborar ordinacions pròpies sobre l'ofici notarial, bé que havien de ser aprovades pels jurats del Regne i havien de ser ratificades pel governador mitjançant un decret (sobre l'accés a la professió, el control de l'exercici professional, la defensa dels interessos corporatius i la prestació de serveis assistencials i religiosos als seus membres).

El Col·legi es finançava bàsicament amb les esmentades quotes dels seus membres, podia imposar talles o quotes extraordinàries per a casos d'especial importància, cobrava quotes de col·legiació i d'examen i multes per infraccions dels seus membres, i també podia acudir a l'endeutament mitjançant la concertació de censals.

El capítol vuitè, el darrer del llibre, es refereix al notariat després de la Nova Planta de Govern de 1715. El Col·legi sobrevivia, però l'autor constata que el nombre de notaris de l'illa es reduí considerablement. Els nous notaris eren examinats per la Reial Audiència, però es mantenien bàsicament els mateixos requisits de l'època anterior.

A continuació, l'autor publica quaranta-dos documents que constitueixen un important apèndix documental que enriqueix considerablement aquesta obra. Aquests documents daten del 1242 al 1753 i recullen les noves instruccions sobre «la observància documental» que havien de complir els notaris mallorquins. Després hi ha un índex documental i, per acabar, la bibliografia i les fonts impreses consultades.

Es tracta d'un treball, doncs, ben elaborat, amb un llenguatge planer no mancat de la inevitable i adequada erudició del seu autor, que posa a l'abast de tothom aquest ingent estudi sobre la institució notarial a Mallorca. Una obra que cobreix un buit en la historiografia jurídica mallorquina i que també és de gran interès per als historiadors dels altres territoris de la Corona d'Aragó.

Josep Serrano Daura

Universitat Internacional de Catalunya